

ATAERKİL YAZGIYA TEPKİ: APHRA BEHN*Dilan Şatır**

İngiliz oyun yazarı, çevirmen ve şair Aphra Behn, 10 Temmuz 1640 yılında Canterbury, Birleşik Krallık'ta bilmediği bir dünyaya göz kapaklarını aralamıştır. Yazar, İngiltere'nin ilk profesyonel ve yirmi yıllık tek kadın yazarı olmuştur. Çok kez sahnelenen 18 oyun yazmıştır. Tiyatroda kadın oyuncuların yer almaya başlaması ile beraber kadın karakterlerin yazılmaya başlandığı Restorasyon Komedisinin de yazarlarından olan Aphra Behn, 16 Nisan 1689 yılında Londra, Birleşik Krallık'ta hayatını kaybetmiştir. Aphra Behn, İngiliz Edebiyat tarihinin ilk profesyonel kadın yazarı olarak kabul edilir. İngiliz kadın yazarlarının öncü unvanını hak ederek kazanmış olan Aphra Behn; mistik varlığı, çelişkili hayat tarzı ve erkek egemen edebiyat dünyasına meydan okuyan sıra dışı eserlere sahip olan önemli bir edebiyatçıdır. İngiliz Edebiyat tarihinin ilk profesyonel kadın yazarı olduğundan Behn imajı, yüzyıllar içerisinde biyografi yazarları, eleştirmenler ve akademisyenler tarafından sorgulanmış, incelenmiş ve tekrar tekrar değerlendirilmiştir. Bir edebiyatçı olarak Behn'in kökeni, yaşam süreci, edebi yetileri ve ajanlık görevi hakkındaki sorular ve yapılan tartışmalar günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

2000 yılında kaybettiğimiz çok değerli Prof. Dr. Mîna Urgan, yazar ve eseri üzerine bu yorumda bulunuyor İngiliz Edebiyatı Tarihi adlı eserinde:

1600'lü yıllarda kadınların çalışması, hele de yazar olması çok büyük bir ayıpken, yaşamını bu yolla kazanan Aphra Behn, Oroonoko adlı kısa romanını 1688 yılında yayımlamış. Yazar hayattayken pek rağbet görmeyen eser, günümüzde en başarılı eseri olarak değerlendiriliyor. Sappho'nun halefi olarak da nitelenen Behn, Afrikalıların acımasız Avrupalı sömürgecilerin elinden çektiklerine ilk değinen, öyküsünü anlatırken kullandığı ifadelerden ve canlı betimlemelerinden de anlaşılacağı gibi köleliğe ilk karşı çıkan İngiliz yazar olma özelliğini de taşıyor. Güneş Soybilgen'in başarılı bir çeviriyle Türkçeye ilk kez kazandırdığı "Oroonoko", Yitik Ülke Yayınları'nda yayımlandı. Kaçırılmayacak, güçlü bir eser.

Aphra Behn, 17. Yüzyıl'da İngiliz Edebiyatına kazandırmış olduğu eserlerle, bazı akımların ve felsefi konuların öncülüğünü yapan bir edebiyatçı olmuştur. Bu akımlar; feminizm, iddia edildiği üzere ilk profesyonel kadın yazar olarak roman yazımında benimsediği realizm akımı, Oroonoko'da işlediği konu açısından primitivizm (ilkelcilik) ve soylu vahşi "noble savage" gibi konular olarak ifade edilebilir. Bazı eleştirmenler tarafından ateşli bir vatansever, tutkulu bir royalist ve libertinizm yanlısı olduğu, ilk kadın hakları savunucusu

* Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü 3. Sınıf Öğrencisi

olduğu, sömürgecilik karşıtı ve ilk köle azat edicisi olduğu da vurgulanmıştır. İngiliz sömürgeciliğinin birinci dönemiyle ilişkili olan “Oroonoko veya Soylu Köle” romanı 1688’de yayımlanmıştır. Eserde İngiliz köle tacirlerinin Afrika’dan satın alarak veya bazen de esir ederek kaçırdıkları köleleri, Surinam’a getirip şeker plantasyonlarında çalıştırılmak üzere kolonicilere sattıkları anlatılır. Kölelere yapılan işkenceler ve sömürgeciliğin çirkin yüzü gözler önüne serilir.

Siyasi ve politik gelişmelere koşturarak ortaya çıkan ve kadın hareketi anlamına gelen feminizm, tarihten silinen kadın sanatçıları gün yüzüne çıkarmayı, erkek egemen söylemin kadınları baskı altına aldığını görünür kılmayı, kadına ait yeni bir kültür yaratmayı, ataerkil toplumsal cinsiyet kimliği dışında bir kadın kimliği oluşturmayı amaç edinmiştir. Aphra Behn gibi birçok gizli kalmış kahramanlar bu harekâtın temelini yüzyıllar önce atmıştır. Aphra Behn, geçimini oyun yazarlığından sağlayan ilk kadın olup çok fazla borcu olduğu için hapse atılmış ve tam anlamıyla ekmek parası için oyun yazmış ve oyunları sahnelenmiştir. Oyunları taklitçilikle ve açık saçık olmasıyla eleştirilmiştir; Behn’in oyunları, ataerkil toplumda kadınların cinselliğini kullanarak erkeklere söz geçirebildiği, güçlü olduğu “tek” alan yatak odası ve genelevler olduğundan bu mekânlarda geçer. Elin Diamond, Brechtien kuram ile feminist kuram arasındaki ortaklıklardan yola çıkarak “jestik feminist eleştiri” olarak adlandırdığı yöntemi tanımlamak üzere kaleme aldığı makalesinde, bu yöntem model olarak Aphra Behn’in oyunlarını gösterir. Diamond’ın Aphra Behn’de gözlemlediği şeyleri çağdaş feminist tiyatro için model olarak göstermesi, Aphra Behn’in feminist tiyatronun oluşumunda oynadığı rolü de gösterir. Aphra Behn’in yaşadığı dönemde kadının doğası ve kadının toplumdaki rolüne dair birbiriyle çatışan farklı ideolojiler mevcuttu. Susan Staves, Behn’in toplumunda kadının değerine dair birbiriyle çatışan üç temel ideolojiyi genel hatlarıyla “İngiliz Kilisesi’nin dini ideolojisi, ekonomik ve yasal ideoloji ve libertarianizm” olarak incelemiştir. Restorasyon İngiltere’sinin müstehcen dünyasında Behn, çelişkili bir duruş sergiliyordu. Bir yandan kabul edilemediği üzere kadın haklarını savunan, onların da erkekler gibi yazarak ekmeğini kazanabilecekleri fikrini öne süren feminist Behn, diğer yandan da aristokrasinin ve libertarian erkeklerin benimsemiş olduğu eril bir ideolojiye hizmet eden farklı bir Behn doğuyordu. Behn’in feminist biyografi yazarlarından Angeline Goreau’nun tespitiyle; Behn’in çelişkisi özgürlük için gösterdiği radikal girişimden ileri gelmekteydi. Goreau, Behn’in içine düştüğü benlik karmaşasını şu sözleriyle ifade etmişti: “...bir anlık kavrayışla hatta bazen asırlarca, yeni roller eski rollerin yerini alamayabilir. Değişim için gösterilen çaba doğrusal

değil diyalektiktir ve değişimin maliyeti ikiyüzlülüktür. Bu çelişkiden doğan şey ise yeni bir benliktir.”

Behn, bir yandan “Kadınların da erkekler gibi yazmamasında bir sebep göremiyorum” diğer taraftan da “Tüm istediğim, eril yanıma, içimdeki şaire imtiyazdır” diyordu. “Bir Aphra bağımsız olmadan yaşayamıyordu diğer Aphra ise bağımlılığı terk edemiyordu.” Daha önce de değinildiği üzere protest ve isyankâr eğilimleriyle zamanının çocuğuydu. Bir şair veya yazar olarak kendini edebiyat camiasına kabul ettirmek için kadın yanlarını feda ediyordu. Eril ideolojilerin hüküm sürdüğü ve edebiyat dünyasında erkeklerin hâkim olduğu bir sisteme başkaldırmıştı. Kadının yazarlıktan dışlandığı bir dönemde kendini ispat etmesi gerekiyordu. Zaten bir kadın olarak sahne için oyunlar yazması ve oyunlarının içeriğindeki müstehcen öğelerin royalist libertinizmin ihtiyaçlarına hizmet etmesi sebebiyle adı kötüye çıkmıştı ve bu bedeli ömrü boyunca ödeyecekti.

Behn, günümüz kadın dünyasında farklı bakış açılarını yüzyıllar önce zihninde barındırmaktadır. Ötekileşen ve toplumda hak ettiği değeri göremeyen kadın; Aphra Behn’in yüzyıllar öncesi yaşadığı çelişkileri hala yaşamaya devam etmektedir. Toplumda var olmaya çalışan kadın, kendi benliğinden sürekli ödün vermek zorunda kalmaktadır. Duygusallığından ve yeteneklerinden ödün veren kadın, cinsiyeti ve toplumun beklentileri arasında sıkışıp kalmaktadır. Toplumda var olabilmek adına eril bir kimlikle davranmak zorunda kalan kadın aynı zamanda kendi öz benliğini korumaya çalışmaktadır. Kadın, var olmak isterken yok olduğunun farkında olmayan bir ötekiye dönüşmektedir. Feminizmin gündemlerinde olmadığı dönemde düşülen çelişkiler, günümüz toplumunda varlığını sürdürmektedir. Aphra Behn, daha bu kavramın dillere düşmemiş olduğu dönemde ilk kadın yazar olarak zihninde feminist dünyanın kapılarını aralamıştır. Yüzyıllar öncesi temeli atılırken düşülen çelişkilerin günümüzde aşılması, hem toplumumuzun hem de yeni yetiştireceğimiz nesillerin gelişimine destek olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbay, Y.S. (2015). *The Ordeal of Female Genius: Aphra Behn Across Centuries*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Çak, Ş.E. (2010). “Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Teorileri Bağlamında Türkiye’deki Reklam Filmleri ve Popüler Müzik Videoları”, *Yedi, DEÜ GSF Dergisi*, (4), ss.101-110.
- Çakmak, B. (2013). “Batı’da Feminist Tiyatronun Oluşum Süreci”, *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (9), ss.23-33.
- Çiçek, A. (2016). *Feminist Perspektiften Türkiye’de Kadın Kütüphanecilerin İmajı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Stodard, N.E. (2017). *Aphra Behn on the Contemporary Stage: Behn's Feminist Legacy and Woman-Directed Revivals of The Rover*, Doctor of Philosophy, University of South Florida.